

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวคิดและทฤษฎี

วิสาหกิจชุมชนมีความหมายหลากหลายขึ้นอยู่กับแนวคิดที่แตกต่างกัน เช่น จากพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ. 2548 กรมส่งเสริมสหกรณ์ กรมส่งเสริมการเกษตร สำนักงานเกษตรจังหวัดปราจีนบุรี และ เสรี พงศ์พิศ อาจสรุปได้ว่าวิสาหกิจชุมชน คือ การประกอบการโดยใช้ทุนของชุมชนอย่างสร้างสรรค์ที่ผ่านกระบวนการคิด การจัดการผลผลิตและทรัพยากรทุกขั้นตอนโดยใช้วัตถุดิบในพื้นที่ผ่านภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยองค์กรของชุมชน เพื่อการพึ่งพาตนเอง ครอบครัว ชุมชนและเครือข่ายองค์กรชุมชนก่อให้เกิดการพัฒนาทางเศรษฐกิจ สังคม และการเรียนรู้ของชุมชน องค์กรประกอบของวิสาหกิจชุมชนควรมีลักษณะดังต่อไปนี้ ชุมชนเป็นเจ้าของและดำเนินการเอง ผลผลิตมาจากกระบวนการในชุมชน การริเริ่มสร้างสรรค์เป็นนวัตกรรมของชุมชน ฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นมีการประยุกต์ให้ทันสมัย มีการดำเนินการแบบบูรณาการและเชื่อมโยงกิจกรรมต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ มีการเรียนรู้เพื่อพัฒนาอยู่ตลอดเวลา และพึ่งพาตนเองทั้งนี้เพื่อให้เกิดความมั่นคงก่อนที่จะพัฒนาสู่การแข่งขันเชิงธุรกิจต่อไป

ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ. 2548 กำหนดให้มีการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนอย่างครบวงจรในทุกระดับ รวมทั้งเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนด้วย ทั้งนี้เพื่อให้วิสาหกิจชุมชนเป็นหน่วยประกอบการที่สามารถพัฒนาตนเองไปสู่สังคมและเศรษฐกิจชุมชนที่ดีขึ้นตามศักยภาพของวิสาหกิจชุมชนที่สอดคล้องกับสภาพและสถานการณ์ของท้องถิ่นและชุมชน ตลอดจนสอดคล้องกับวัตถุประสงค์และเป้าหมาย ตลอดจนทิศทางของวิสาหกิจชุมชนนั้น ๆ

การจัดตั้งวิสาหกิจชุมชนเกิดขึ้นเนื่องมาจากรัฐบาลมีนโยบายแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจ โดยส่งเสริมให้มีการสร้างงาน สร้างรายได้ให้เพิ่มขึ้นในชุมชน หากชุมชนมีรายได้เพิ่มมากขึ้นมีความเข้มแข็งขึ้นย่อมส่งผลให้เศรษฐกิจของประเทศดีขึ้นด้วย รัฐบาลจึงได้ออกมาตรการต่าง ๆ เพื่อรองรับนโยบายดังกล่าว เช่น โครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ การจัดตั้งกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง ตลอดจนการออกพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ. 2548 ซึ่งได้ประกาศในพระราชกิจจานุเบกษา เมื่อวันที่ 18 มกราคม พ.ศ. 2548 และมีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ 19 มกราคม พ.ศ. 2548 เป็นต้นไป เหตุผลที่สำคัญในการประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้ เนื่องจากเศรษฐกิจชุมชนเป็นพื้นฐานของการพัฒนาเศรษฐกิจแบบพอเพียง และโดยที่เศรษฐกิจชุมชนในปัจจุบันจำนวนหนึ่งยังอยู่ในระดับที่ไม่พร้อมจะเข้ามาแข่งขันทางการค้าทั้งระดับภายในประเทศและระหว่างประเทศ สมควรให้มีการ

ส่งเสริมความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การพัฒนาความสามารถในการจัดการ และการพัฒนารูปแบบของวิสาหกิจชุมชนอันจะยังผลให้ชุมชนพึ่งพาตนเองได้และพัฒนาระบบเศรษฐกิจชุมชนให้มีความพร้อมสำหรับการแข่งขันทางการค้าในอนาคตไม่ว่าในระดับใดโดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มประเทศเศรษฐกิจอาเซียน (AEC) รวมถึงการพัฒนาวิสาหกิจไปสู่การเป็นผู้ประกอบการในระดับสูงขึ้น

2.1.1 ลักษณะวิสาหกิจชุมชน

วิสาหกิจชุมชนมีลักษณะสำคัญดังต่อไปนี้

- 1) มีชุมชนเป็นเจ้าของและดำเนินการเองโดยที่คนนอกมาร่วมถือหุ้นส่วนน้อย
- 2) ใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นผลิตสินค้าและบริการ และมีการนำวัตถุดิบบางส่วนจากภายนอกชุมชนมาใช้ผลิตได้
- 3) ใช้ความรู้ ภูมิปัญญา และนวัตกรรมของชุมชนเป็นฐานทุนที่สำคัญมาผลิตสินค้าและบริการ แต่อาจใช้ภูมิปัญญาสากลมาผสมผสานได้
- 4) มีการดำเนินการแบบบูรณาการ เชื่อมโยงกิจกรรมต่างๆ ในการผลิตสินค้าและการให้บริการอย่างเป็นระบบให้มีการผสมและเกื้อกูลกัน
- 5) เน้นการพึ่งพาตนเอง มีการพัฒนาเป็นขั้นตอนเพื่อให้เกิดความมั่นคงและก้าวไปสู่การแข่งขันเชิงธุรกิจต่อไป

2.1.2 ศักยภาพวิสาหกิจชุมชน

ศักยภาพวิสาหกิจชุมชนควรจะสอดคล้องกับสถานภาพและสถานการณ์ของท้องถิ่น และชุมชนตลอดจนสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ เป้าหมาย และทิศทางของวิสาหกิจชุมชนนั้นๆ สำนักงานเกษตรจังหวัดเป็นหน่วยงานหลักในการขับเคลื่อนงานส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนให้มีศักยภาพมากยิ่งขึ้น เพื่อให้สามารถแข่งขันกับธุรกิจภาคเอกชนได้ เช่น การส่งเสริมให้วิสาหกิจชุมชนเกิดเครือข่ายประเภทอาชีพเดียวกัน เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้อมูลข่าวสารการประกอบอาชีพ การจัดหาปัจจัยและวัตถุดิบ การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ตลอดจนสร้างความสัมพันธ์กับบุคคลภายนอกในลักษณะห่วงโซ่อุปทาน โดยการเชื่อมโยงหน่วยงานต่างๆ ที่เป็นสายการผลิต ตลอดจนลูกค้า ผู้จำหน่าย และลูกค้าผู้เป็นผู้บริโภค

2.1.3 วิธีการบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชน

ความสำเร็จในการพัฒนากลุ่มวิสาหกิจชุมชน โดยทั่วไปขึ้นอยู่กับการผลิต การบริโภค การตลาด และการจัดการ ตัวชี้วัดความสำเร็จในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนที่สำคัญมีดังต่อไปนี้

- 1) มีการจัดทำแผนธุรกิจของวิสาหกิจชุมชน เพื่อใช้กำหนดการปฏิบัติงาน การระดมทุนจากสมาชิกและขอรับการสนับสนุนเงินทุนจากแหล่งเงินทุนต่างๆ

- 2) มีการบริหารจัดการภายในกลุ่มวิสาหกิจชุมชนอย่างเป็นระบบ เป็นรูปธรรมและคุ้มค่า โดยเฉพาะด้านการตลาด
- 3) มีการพัฒนาการดำเนินงานธุรกิจของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้บริโภค ทรัพยากรและวัตถุดิบในพื้นที่ การจัดการความรู้และข้อมูลข่าวสาร กระบวนการจัดการสินค้าและบริการ
- 4) การได้รับประโยชน์ของชุมชนที่วิสาหกิจชุมชนตั้งอยู่ ประโยชน์ที่คนในชุมชนได้รับจากการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชน การผลิตและการบริการที่กระทบต่อสิ่งแวดล้อม การใช้แรงงานและวัตถุดิบในชุมชน
- 5) ความสามารถในการเข้าหาแหล่งเงินทุนของวิสาหกิจชุมชน ที่มาของแหล่งเงินทุน วงเงินที่ได้รับการสนับสนุน จำนวนโครงการที่ได้รับการสนับสนุน

2.2 วิสาหกิจชุมชนจังหวัดปราจีนบุรี

วิสาหกิจชุมชนจังหวัดปราจีนบุรีเกิดจากนโยบายแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจของรัฐบาล โดยการส่งเสริมให้มีการสร้างรายได้ขึ้นในชุมชน เช่นโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ การจัดตั้งกองทุนหมู่บ้านและได้ออกพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนขึ้นใน พ.ศ. 2548 สำนักงานเกษตรจังหวัดปราจีนบุรี สังกัดกรมส่งเสริมการเกษตรได้มีการรับจดทะเบียนและให้การสนับสนุนกลุ่มวิสาหกิจชุมชนของจังหวัดปราจีนบุรีตลอดมาจนถึงในปัจจุบัน

ในปี พ.ศ. 2556 จังหวัดปราจีนบุรีมีกลุ่มวิสาหกิจชุมชนซึ่งขึ้นทะเบียนกับกรมส่งเสริมการเกษตรจำนวนรวมทั้งสิ้น 266 กลุ่ม ประมาณครึ่งหนึ่งก่อตั้งมาจากการส่งเสริมของหน่วยงานภาครัฐ ทุนส่วนใหญ่ประมาณร้อยละ 70 ได้มาจากการระดมทุนของสมาชิก วิสาหกิจชุมชนของจังหวัดปราจีนบุรีร้อยละ 54 มีจำนวนสมาชิกต่ำกว่า 15 ราย และร้อยละ 83 อยู่ในภาคการเกษตร ซึ่งดำเนินธุรกิจทางด้านการผลิตพืช ด้านการผลิตสัตว์และด้านการประมง

ความสำเร็จของการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนจังหวัดปราจีนบุรีในปัจจุบัน ซึ่งวัดจากการมีการจัดทำแผนธุรกิจวิสาหกิจชุมชน การมีการบริหารจัดการภายในกลุ่มอย่างเป็นระบบ การดำเนินธุรกิจของกลุ่ม ประโยชน์ที่ชุมชนได้รับและความสามารถในการเข้าหาแหล่งเงินทุน อาจจะกล่าวได้ว่าส่วนใหญ่ยังไม่ค่อยประสบความสำเร็จมากนัก และมีวิสาหกิจชุมชนจังหวัดปราจีนบุรีที่ล้มเลิกกิจการไปไม่น้อยในช่วงเวลาที่ผ่านมา ในปัจจุบันมีวิสาหกิจชุมชนตั้งอยู่ในทุกๆอำเภอของจังหวัดปราจีนบุรี โดยตั้งอยู่มากที่สุดในอำเภอประจันตคาม 69 กลุ่ม รองลงมาคืออำเภอนาดี จำนวน 49 กลุ่ม อำเภอศรีมหาโพธิ์ และอำเภอศรีมโหสถ มีวิสาหกิจชุมชนตั้งอยู่น้อยที่สุดคืออำเภอละ 22 กลุ่มเท่านั้น

2.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สำหรับงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับศักยภาพวิสาหกิจชุมชน มีดังต่อไปนี้

ใจมานัส พลอยดี (2541) ได้เสนอปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของธุรกิจชุมชนไว้ 9 ปัจจัย ได้แก่ ปัจจัยด้านการผลิต ปัจจัยด้านการตลาด ปัจจัยด้านแรงงาน ปัจจัยด้านการเงิน ปัจจัยด้านการบริหารจัดการ ปัจจัยด้านปฏิสัมพันธ์กับภายนอก ปัจจัยเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของสมาชิก ปัจจัยเกี่ยวกับการเป็นผู้นำ และปัจจัยเกี่ยวกับระเบียบข้อบังคับขององค์กร

สุรรัตน์ ตุ่นคำ (2546) ศึกษาถึงปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการดำเนินงานของกลุ่มตัดเย็บผ้าของบ้านแม่ตาล พบว่า ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อความสำเร็จในการดำเนินงาน ได้แก่ ด้านการเงิน ด้านการตลาด ด้านการผลิต ด้านการบริหารจัดการ ด้านผู้นำ ด้านแรงงาน ด้านการมีส่วนร่วมของสมาชิก ด้านระเบียบข้อบังคับขององค์กร และด้านปฏิสัมพันธ์กับภายนอก

บัณฑิตา ศรีชัยมูล (2547) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมเพื่อส่งเสริมการค้าดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนกลุ่มทอผ้า หมู่ที่ 4 ตำบลโคกเจริญ อำเภอโคกเจริญ จังหวัดลพบุรี พบว่า กลุ่มวิสาหกิจชุมชนดังกล่าวมีปัญหาด้านการบริหารจัดการ ขาดเงินทุนในการดำเนินงาน ขาดการพัฒนารูปแบบของผลิตภัณฑ์ ขาดการมีส่วนร่วมของสมาชิกในการดำเนินกิจกรรมของกลุ่ม ขาดการถ่ายทอดประสบการณ์และภูมิปัญญาของท้องถิ่น และขาดสถานที่จัดแสดงสินค้าและจำหน่ายผลิตภัณฑ์ที่ชุมชนผลิตขึ้น

สุชาดา วัชรินทร์พร (2547) ได้วิเคราะห์ความสำเร็จของโครงการวิสาหกิจชุมชนของหมู่บ้านก้ามะเขียร อำเภอเดิมบางนางบวช จังหวัดสุพรรณบุรี พบว่า ความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชนเกิดจากความร่วมมือของสมาชิกชุมชน การมีผู้นำที่มีความเสียสละ ซื่อสัตย์และการได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานของรัฐ

วิทยา จันทะวงศ์ศรี (2547) ได้เสนอปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชนอำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม ได้แก่ ความเป็นผู้นำ การมีส่วนร่วมของชุมชน การมีปฏิสัมพันธ์กับภายนอกตัวสมาชิก การบริหารจัดการและข้อมูลข่าวสาร

มณฑิยา โรหิตเสถียร (2549) ได้ศึกษาการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มผลิตภัณฑ์จากผ้าในจังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ปัจจัยแห่งความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชนควรพิจารณาจาก 3 ปัจจัยที่สำคัญ ได้แก่ ปัจจัยด้านการเงิน ปัจจัยด้านลูกค้า และปัจจัยด้านกระบวนการภายในธุรกิจ สำหรับปัจจัยอื่น ๆ ที่ควรนำมาพิจารณาประกอบ ได้แก่ ความสัมพันธ์ระหว่างวิสาหกิจชุมชนกับหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง การให้บริการของภาครัฐ และการส่งเสริมจากหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้อง

วิเชียร ธิมาชัย (2549) ได้ศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความสำเร็จกลุ่มวิสาหกิจชุมชนของลูกค้านาคาร์เพื่อการเกษตรในอำเภอรามมูล จังหวัดยโสธร พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จ

ประกอบด้วยคุณสมบัติของผู้นำ การปฏิบัติตามระเบียบข้อบังคับการดำเนินงานของกลุ่ม บทบาทของคณะกรรมการสนับสนุนจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ การบริหารจัดการกลุ่ม การบริหารด้านการผลิต การตลาดและด้านเงินทุน

สุมิตรา อภิชัย (2549) ได้ศึกษาความสำเร็จของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดเชียงใหม่ พบว่า กลุ่มวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดเชียงใหม่เพียงร้อยละ 38.73 ประสบความสำเร็จ ตัวชี้วัดที่ประสบความสำเร็จ ได้แก่ ด้านการจัดทำแผนวิสาหกิจชุมชน ด้านการบริหารจัดการกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ด้านการดำเนินธุรกิจ และด้านการเข้าหาแหล่งเงินทุน

มนูญ สุกุณี (2553) ได้ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการบริหารจัดการกลุ่มวิสาหกิจชุมชน จังหวัดปราจีนบุรี พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จเรียงตามลำดับ ได้แก่ การบริหารสมาชิกวิสาหกิจชุมชน ทิศทางวิสาหกิจชุมชน การบริหารการตลาด การจัดการความรู้และข้อมูลข่าวสาร

สมิทธิ บรรณคร (2553) ได้ศึกษาความสำเร็จของการดำเนินงานกลุ่มวิสาหกิจชุมชนแก้วเจ้าจอม ตำบลด่านช้าง อำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จประกอบด้วย การผลิตสินค้าตามความต้องการของลูกค้า สร้างความแตกต่างของผลิตภัณฑ์ การสร้างเอกลักษณ์ของสินค้า และการสร้างสังคมแห่งการเอื้ออาทรมีการพึ่งพาอาศัยและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

กษมาพร พวงประยงค์ (2554) ได้ศึกษาแนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนการแปรรูปและผลิตภัณฑ์ จังหวัดสมุทรสงคราม พบว่า แนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน คือ การสร้างความแตกต่างด้านผลิตภัณฑ์และปรับปรุงให้มีคุณภาพ สร้างการเรียนรู้ให้คนในชุมชนและเป็นแหล่งเรียนรู้ให้กลุ่มคนนอกชุมชน พัฒนาช่องทางการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารโดยการจัดกิจกรรมเชื่อมโยงเพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลและความรู้ระหว่างกลุ่ม

ลินดา ลาเต (2555) ได้ศึกษาการพัฒนากลยุทธ์การตลาดเพื่อสร้างความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มผลิตภัณฑ์ผ้าทอพื้นเมืองในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง พบว่า กลยุทธ์การตลาดเพื่อสร้างความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชน คือการสร้างความโดดเด่นของผลิตภัณฑ์ผ้าทอพื้นเมือง การรับผิดชอบต่อสังคม การสร้างความสัมพันธ์และการส่งเสริมการให้ความรู้

2.4 กรอบแนวคิดการวิจัย

กรอบแนวคิดการวิจัยซึ่งผู้วิจัยกำหนดจากแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับวิสาหกิจชุมชน วิสาหกิจชุมชนจังหวัดปราจีนบุรีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเป็นดังต่อไปนี้

